[2019] 8 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 266

ਐਮ.ਡੀ. ਮੰਨਨ @ ਅਬਦੁਲ ਮੰਨਾਨ

ਬਨਾਮ

ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ

(2011 ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਅਪਰਾਧਿਕ) ਨੰਬਰ 308)

ਵਿੱਚ

(2009 ਦਾ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 379)

ਫਰਵਰੀ 14, 2019

[ਐਨ.ਵੀ. ਰਮਨਾ ਅਤੇ ਮੋਹਨ ਐਮ. ਸ਼ਾਂਤਨਾਗੌਦਰ ਅਤੇ ਇੰਦਰਾ ਬੈਨਰਜੀ, ਜੇ.ਜੇ.]

ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜ਼ਾਬਤਾ, 1973: ਧਾਰਾ 235(2) - ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਸੁਣਵਾਈ - ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ - ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ - ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ: ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਗੜਨ ਅਤੇ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ - ਤੁਰੰਤ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ - ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਵੀ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਸਮੱਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ - ਕੋਈ ਹਲਫਨਾਮਾ ਨਹੀਂ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ - ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਹੱਲ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਅਪੀਲ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ - ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਧਾਰਾ 235(2) ਤਹਿਤ ਸੁਣਵਾਈ ਮਿਤੀ 31.5.2007 ਨੂੰ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਯਾਨੀ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਮਿਤੀ 29.5.2007 ਨੂੰ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਹਿਰਾਸਤ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੁਣਵਾਈ ਨੂੰ ਮਿਤੀ 29.5.2007 ਤੱਕ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ - ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਾ 235(2) ਤਹਿਤ

ਸੁਣਵਾਈ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨਾ ਜੋ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨੋਟਿਸ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੁਣਵਾਈ - ਸੁਣਵਾਈ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਸਮੀਖਿਆ: ਅੱਠ ਸਾਲ ਦੀ ਬੱਚੀ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ - ਧਾਰਾ 376 ਅਤੇ 302 ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ - ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀ ਸਮਕਾਲੀ ਖੋਜ - ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਜਾਜ਼ਤ ਪਟੀਸ਼ਨ ਖਾਰਜ - ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵੀ ਖਾਰਜ – ਮੁਹੰਮਦ ਆਰਿਫ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਦਾਇਰ ਦੂਜੀ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ - ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ: ਲਗਭਗ ਅੱਠ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਿਤੀ 24.08.2011 ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਲਨ ਦੁਆਰਾ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ - ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ - ਸਮੀਖਿਆ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਅਤੇ ਓਪਨ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਅਰਜ਼ੀ ਵੀ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲੰਬਿਤ ਹੈ – ਮੁਹੰਮਦ ਆਰਿਫ ਕੇਸ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਸਮੀਖਿਆ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਰਕੂਲੇਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਦੁਬਾਰਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੁਣਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਸਜ਼ਾ/ਸਜ਼ਾ: ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ - ਅੱਠ ਸਾਲ ਦੀ ਬੱਚੀ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ – ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 376 ਅਤੇ 302 ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ - ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀ ਸਮਕਾਲੀ ਖੋਜ - ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਜਾਜ਼ਤ ਪਟੀਸ਼ਨ ਖਾਰਜ - ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ - ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ - ਸਜ਼ਾ ਬਦਲਣ ਦੇ ਸਵਾਲ ਤੱਕ ਸੀਮਤ - ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ: ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 354(3) ਵਿੱਚ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ - ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਕੇਸ ਦੁਰਲੱਭ ਤੋਂ ਦੁਰਲੱਭ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਬੇਰਹਿਮੀ

ਅਤੇ/ਜਾਂ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਭਿਆਨਕ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਘਿਨਾਉਣੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਇਕਮਾਤਰ ਮਾਪਦੰਡ ਨਹੀਂ ਹੈ - ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਆਦਿ - ਇਸ ਲਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ ਸਜ਼ਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ ਕਿ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਸਮਾਜ ਲਈ ਖਤਰਾ ਹੋਵੇਗਾ - ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਜਾਂ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ - ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅੱਠ ਸਾਲ ਦੀ ਮਾਸੂਮ ਲੜਕੀ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਲਾਲਸਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਈ - ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਸਥਿਤੀਗਤ ਸਬੂਤਾਂ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਗੈਰ-ਨਿਆਂਇਕ ਕਬੂਲਨਾਮੇ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸੀ - ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਪੀੜਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਪੂਰਵ-ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ - ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਜੁਰਮ ਘਿਨਾਉਣਾ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਸ਼ੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜੁਰਮ ਨੂੰ "ਦੁਰਲੱਭ ਤੋਂ ਦੁਰਲੱਭ" ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ - ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਇੰਨੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਕੱਲੇ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ ਹੈ - ਡਾਕਟਰੀ ਸਬੂਤਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ - ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਹਤ ਇੱਕ ਢੁਕਵਾਂ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕਾਰਕ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ - ਇਸ ਲਈ, ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ - ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਮੌਤ ਤੱਕ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਹਤ ਜਾਂ ਮੁਆਫੀ ਦੇ ਉਮਰ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ - ਅਪਰਾਧਿਕ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ - ਸੁਣਵਾਈ - ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜ਼ਾਬਤਾ, 1973 - ਧਾਰਾ 354 (3) - ਪੀਨਲ ਕੋਡ, 1860 - ਧਾਰਾ 376 ਅਤੇ 302।

ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜ਼ਾਬਤਾ1973: ਧਾਰਾ 235(2) - ਧਾਰਾ 235(2) ਦੇ ਤਹਿਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ

ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਕੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕੇ - ਪੀਨਲ ਕੋਡ, 1860 - ਧਾਰਾ 376 ਅਤੇ 302 - ਸੁਣਵਾਈ।

ਅਪਰਾਧਿਕ ਨਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ: ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ - ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ: ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਪੜਾਅ ਸਮੇਤ ਹਰ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਦੋਸ਼ੀ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਦਾਲਤ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਅਤੇ ਪਾਬੰਦ ਹੋਵੇਗੀ - ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜ਼ਾਬਤਾ, 1973

ਜੇਲ੍ਹਾਂ: ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਕਿ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਇਕੱਲਤਾ, ਨਾਕਾਫੀ ਸਿਹਤ ਦੇਖਭਾਲ, ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਆਦਿ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਨਸਿਕ ਬਿਮਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ - ਸਬੰਧਤ ਜੇਲ੍ਹ ਨਿਯਮ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਨਸਿਕ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਨਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਫਾਂਸੀ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਲੰਬਿਤ ਆਦੇਸ਼ - ਅਪਰਾਧਿਕ ਨਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ।

ਮੁਹੰਮਦ ਆਰਿਫ ਬਨਾਮ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰਾਰ **(2014) 9 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 737: [2014] 11 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1009;** ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ **(1980) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 684;** ਰਾਜੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਬਨਾਮ ਰਾਜ (ਐਨਸੀਟੀ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਰਾਹੀਂ) **(2011) 13 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 706;** ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ **(1976) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 190: [1977] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 229;** ਦਗਦੂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ **(1977) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 68: [1977] 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 636;** ਮਾਛੀ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ **(1983) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 470: [1983] 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 413;**

ਸੰਤੋਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਸਤੀਸ਼ਭੂਸ਼ਣ ਬਾਰੀਅਰ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ **(2009) 6 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 498: [2009] 9 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 90;** ਅਜੈ ਪੰਡਿਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ **(2012) 8 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 43: [2012] 10 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 70;** ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ **(2013) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 294: [2013] 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ 90;** ਪੰਛੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ **(1998) 7 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 177: [1998] 1 Suppl. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 40;** ਮੁਕੇਸ਼ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਰਾਜ (ਐਨ.ਸੀ.ਟੀ. ਦਿੱਲੀ) ਅਤੇ ਹੋਰ **(2017) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 717;** ਹਾਰੂ ਘੋਸ਼ ਬਨਾਮ ਪੱਛਮ ਬੰਗਾਲ ਰਾਜ **(2009) 15 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 551: [2009] (13) ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 847;** ਲਹਿਣਾ ਬਨਾਮ ਹਰਿਆਣਾ ਰਾਜ (**2002) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 76: [2002] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 377;** ਸ਼ਤਰੂਘਨ ਚੌਹਾਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ **(2014) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 1: :[2014] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 609;** ਸੁਨੀਲ ਬੱਤਰਾ ਬਨਾਮ ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰ **(1978) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 494: [1979] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 392;** ਬਿਰਜੂ ਬਨਾਮ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ **(2014) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 421: [2014] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1047;** ਰਮੇਸ਼ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਰਾਜਸਥਾਨ ਰਾਜ (**2011) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 685: [2011] 4 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 585;** ਰਾਮ ਦੇਵ ਪ੍ਰਸਾਦ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ **(2013) 7 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 725: [2013] 6 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 108;** ਸੁਸ਼ੀਲ ਸ਼ਰਮਾ ਬਨਾਮ ਰਾਜ (ਐਨ.ਸੀ.ਟੀ. ਦਿੱਲੀ) **(2014) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 317: [2013] 16 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 616;** ਸਵਾਮੀ ਸ਼ਰਦਾਨੰਦ (2) @ ਮੁਰਲੀ ਮਨੋਹਰ ਮਿਸ਼ਰਾ ਬਨਾਮ ਕਰਨਾਟਕ ਰਾਜ **(2008) 13 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 767: [2008] 11 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 93;** ਸੇਬਾਸਟੀਅਨ @ ਚੇਵਿਥਿਆਨ ਬਨਾਮ ਕੇਰਲ ਰਾਜ **(2010) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 58;** ਨਵਨੀਤ ਕੌਰ ਬਨਾਮ ਰਾਜ (ਐਨ.ਸੀ.ਟੀ. ਦਿੱਲੀ) ਅਤੇ ਹੋਰ **(2014) 7 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 264;** ਮੁਲਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ (**2010) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 508: [2010] 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 633 - ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ।**

ਕਾਨੂੰਨੀ ਕੇਸ ਹਵਾਲਾ

[2014] 11 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1009	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 13
(1980) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 684	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 16
(2011) 13 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 706	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 17
[1977] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 229	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 20
[1977] 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 636	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 22
[1983] 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 413	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 23
[2009] 9 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 90	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 24
[2012] 10 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 70	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 25
[2013] 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 90	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 26
[1998] 1 Suppl. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 40	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 27
(2017) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 717	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 28
[2009] 13 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 847	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 29
[2002] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 377	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 31
[2014] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 609	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ34
[1979] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 392	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 35
[2014] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1047	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 37
[2011] 4 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 585	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 57
[2013] 6 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 108	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 58
[2013] 16 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 616	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 60
[2008] 11 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 93	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 62
(2010) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 58	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 63
(2014) 7 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 264	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 73

[2010] 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 633	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 88

ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ: 2009 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 379 ਵਿੱਚ 2011 ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਅਪਰਾਧਿਕ) ਨੰਬਰ 308

ਮਿਤੀ 20.04.2011 ਦੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ 2009 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 379 ਵਿੱਚ।

ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਵਲੋਂ ਐਡਵੋਕੇਟਸ ਨਿਤਿਆ ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ, ਸ਼ਾਦਨ ਫਰਾਸਤ, ਯਸ਼ ਐਸ ਵਿਜੇ, ਨਿੰਨੀ ਸੁਸਾਨ ਥਾਮਸ, ਸਾਦੁਜ਼ਮਾਨ, ਸ਼ਰੂਤੀ ਨਾਰਾਇਣ, ਜਾਹਨਵੀ ਸਿੰਧੂ।

ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਵਲੋਂ ਐਡਵੋਕੇਟਸ ਦੇਵਾਸ਼ੀਸ਼ ਭਾਰੂਕਾ, ਰਵੀ ਭਾਰੂਕਾ, ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਸਰਵਸ੍ਰੀ, ਜਸਟਿਨ ਜਾਰਜ, ਆਦਿੱਤਿਆ ਸਿੰਗਾਲਾ, ਮਨੂ ਰਾਜਵੰਸ਼ੀ, ਐਮ ਸ਼ੋਏਬ ਆਲਮ।

ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ:

ਆਦੇਸ਼

1. ਇਹ ਅਰਜ਼ੀ 2011 ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਸੀ.ਆਰ.ਐਲ.) ਨੰਬਰ 308 ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਅਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਮਿਤੀ 20.04.2011 ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਅੰਤਮ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ 2009 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 379 ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 201, 366A , 376 ਅਤੇ 302 ਤਹਿਤ ਉਸ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

2. ਅਜਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਇੱਕ ਰਾਜ ਮਿਸਤਰੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਪੀੜਤਾ ਦੇ ਦਾਦਾ-ਦਾਦੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਿਤੀ 28.9.2004 ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ 2.00 ਵਜੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਪੀੜਤ ਨੂੰ ਹਨੂੰਮਾਨ ਚੌਕ ਤੋਂ ਉਸ ਲਈ ਪਾਨ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਵੀ ਹਨੂੰਮਾਨ ਚੌਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੀੜਤ ਅੱਠ ਸਾਲ ਦੀ ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਪੀੜਤ ਅਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ।

3. ਪੀੜਤ ਘਰ ਨਹੀਂ ਪਰਤੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਗਈ। ਪੀੜਤ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਿਆ। ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਪੀੜਤ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

4. ਬਹੇੜਾ ਥਾਣੇ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਜਿਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦਾ ਪਿੰਡ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਪੀੜਤ ਲਾਪਤਾ ਹੈ। ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਜਿਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੀੜਤਾ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਪੀੜਤਾ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ।

5. ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਪੀੜਤਾ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪਿੰਡ ਇਜ਼ਾਰ ਹਾਟ ਬੰਦ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਪੀੜਤ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਕਣਕ ਅਤੇ 'ਅਰਾਹਰ' ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਥਾਂ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੀ ਗਈ।

6. ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਦੀ ਪਛਾਣ ਪੀੜਤ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੌਤ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਜਾਂਚ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ 8 ਤੋਂ 24 ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗਲਾ ਘੁੱਟਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਾਹ ਘੁੱਟਣ ਅਤੇ ਖੂਨ ਵਗਣ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਸੀ। ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜਾਂਚ ਕਰਨ 'ਤੇ ਪੀੜਤ ਤੋਂ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਯੋਨੀ ਸਵੈਬ ਨੇ "ਕੁਝ ਬਰਕਰਾਰ ਸ਼ੁਕਰਾਣੂ" ਦਿਖਾਏ। ਡਾਕਟਰੀ ਸਬੂਤਾਂ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੀੜਤਾ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਕਰਾਣੂਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਡੀਐਨਏ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

7. 2004 ਦੇ GR No. 325/2004 ਮਨੀਗਾਚੀ ਪੀ.ਐਸ. ਕੇਸ ਨੰਬਰ 13 ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸੈਸ਼ਨ ਟ੍ਰਾਇਲ ਨੰਬਰ 220/2004 ਵਿੱਚ ਮਿਤੀ 29.5.2007 ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਵਧੀਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ (ਫਾਸਟ ਟਰੈਕ ਕੋਰਟ) ਨੰਬਰ 30 ਨੇ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 366A, 376, 302 ਅਤੇ 201 ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ। ਉਸੇ ਦਿਨ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਬਿਨੈਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਾਸਟ ਟਰੈਕ ਕੋਰਟ ਨੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 366Aਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਲਈ 10 ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ, ਧਾਰਾ 376 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਲਈ ਉਮਰ ਕੈਦ, ਧਾਰਾ 201 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਲਈ 7 ਸਾਲ ਦੀ ਸਖਤ ਕੈਦ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 302 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਲਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ। ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਤਹਿਤ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੱਕ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਚੱਲਣੀਆਂ ਸਨ ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਤੱਕ ਗਲੇ ਨਾਲ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ।

8. ਫਾਸਟ ਟਰੈਕ ਕੋਰਟ ਦੇ ਵਧੀਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਨੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਕੇਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਪਟਨਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਆਫ ਜਸਟਿਸ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜਾਵੇ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਜ਼ਾ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਵਿਰੁੱਧ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ 2007 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ (D.B.) No. 963 ਵਜੋਂ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਸੀ।

9. ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ 2007 ਦਾ ਡੈਥ ਰੈਫਰੈਂਸ ਨੰਬਰ 6 ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਨੇ 2007 ਦੀ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਅਪੀਲ (D.B.) No. 963 ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਨੇ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਮੱਗਰੀ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਧਾਰਾ 366 A, 376, 302 ਅਤੇ 201 ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ। ਅਪੀਲ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

10. ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਛੁੱਟੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ। ਇਜਾਜ਼ਤ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

11. 2009 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 379 ਹੋਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮਿਤੀ 20.4.2011 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਇਸ ਟਿੱਪਣੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੇਸ ਦੁਰਲੱਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

12. ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਮਿਤੀ 20.4.2011 ਦੇ ਉਕਤ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਲਈ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ। ਉਕਤ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦੋ ਜੱਜਾਂ ਨੇ ਮਿਤੀ 24.8.2011 ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

13. 2014 ਦੇ W.P. (Crl.No.) 77 ਵਿੱਚ ਮਿਤੀ 2.9.2014 ਦੇ ਇੱਕ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ **(ਮੁਹੰਮਦ) ਆਰਿਫ ਬਨਾਮ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰਾਰ**[1]**)** ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਤਿੰਨ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਓਪਨ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਿੱਥੇ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕੂਲੇਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

---

[1] (2014) 9 ਐਸਸੀਸੀ 737

14. ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ **ਮੁਹੰਮਦ ਆਰਿਫ** (ਸੁਪਰਾ) ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਸਮੀਖਿਆ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਰਕੂਲੇਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਇਸ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ।

15. ਸਮੀਖਿਆ ਲਈ ਇਸ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਕੇਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਨਤੀਜੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਮੀਖਿਆ ਸਿਰਫ ਇਸ ਸਵਾਲ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਬਦਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

16. **ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ**[2] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਵੈਧਤਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਮਰ ਕੈਦ ਨਿਯਮ ਹੈ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਇੱਕ ਅਪਵਾਦ ਹੈ ਜੋ "ਦੁਰਲੱਭ ਤੋਂ ਦੁਰਲੱਭ" ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। **ਬਚਨ ਸਿੰਘ** (ਸੁਪਰਾ) ਵਿੱਚ ਇਸ

ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ ਸਜ਼ਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਗੜਨ ਅਤੇ ਘਟਾਉਣ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਕੁਝ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਾਨਸਿਕ ਜਾਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਸਮਾਜ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਖਤਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਮਾਨਸਿਕ ਨੁਕਸ ਜਾਂ ਵਿਗਾੜ ਆਦਿ।

17. **ਰਾਜੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਬਨਾਮ ਰਾਜ (ਐਨ.ਸੀ.ਟੀ. ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਰਾਹੀਂ)**[3] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ:-

"83. ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਨੂੰ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਡੇਵਿਡ ਪੈਨਿਕ ਨੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਨਿਆਂਇਕ ਸਮੀਖਿਆ: ਡਕਵਰਥ (ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ 104-05) ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਅਨੁਕੂਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਰੋਜਰ ਹੁਡ ਅਤੇ ਕੈਰੋਲਿਨ ਹੋਇਲ ਨੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰੰਥ ਚੌਥਾ ਸੰਸਕਰਣ (ਆਕਸਫੋਰਡ) ਨੇ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਅਨੁਪਾਤ ਦੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਹੈ (ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ 285)। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਵਿੱਚ "ਦੁਰਲੱਭ ਤੋਂ ਦੁਰਲੱਭ" ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਜੋ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰਿਆ ਗਿਆ ਮਿਆਰ ਵੀ ਹੈ।

---

[2] (1980) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 684

[3] (2011) 13 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 706

84. ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਬੈਰਿਸਟਰ ਐਡਵਰਡ ਫਿਟਜੇਰਾਲਡ ਦੁਆਰਾ ਸੁਝਾਏ ਅਨੁਸਾਰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਅਧਾਰਤ ਪਹੁੰਚ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। [ਐਡਵਰਡ ਫਿਟਜੇਰਾਲਡ: ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਕਾਨਫਰੰਸ

(3-5 ਜੂਨ), ਬਾਰਬਾਡੋਸ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਘਟਾਉਣ ਦੀ ਕਵਾਇਦ: ਕਾਨਫਰੰਸ ਪੇਪਰ ਅਤੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ] ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਧਾਰਨਾ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਮੌਤ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹੀ ਪਹੁੰਚ ਹੈ। ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ "ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਸਭ ਤੋਂ ਭਿਆਨਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਛੋਟ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਂਦੀ ਹੈ" ਅਤੇ ਫਿਟਜੇਰਾਲਡ ਦਲੀਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ:

"ਅਜਿਹੀ ਪਾਬੰਦੀਸ਼ੁਦਾ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਖੇਪ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ: ਆਮ ਸਜ਼ਾ ਉਮਰ ਕੈਦ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸਿਰਫ 'ਦੁਰਲੱਭ ਤੋਂ ਦੁਰਲੱਭ' ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਬਜਾਏ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਅਪਰਾਧ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧ ਬੇਮਿਸਾਲ ਘਿਨਾਉਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕੋਲ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।"

(ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਰੋਜਰ ਹੁਡ ਅਤੇ ਹੋਇਲ ਚੌਥਾ ਸੰਸਕਰਣ ਆਕਸਫੋਰਡ ਪੰਨਾ 285 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।)

86. ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਪੀਲਾਂ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਉੱਪਰ ਵਿਚਾਰੇ ਗਏ ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 1973 ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ 354(3) ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨਕ ਨੀਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਤਲ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ, ਉਮਰ ਕੈਦ ਨਿਯਮ ਹੈ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਇੱਕ ਅਪਵਾਦ ਹੈ ਅਤੇ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਤੇ ਉਚਿਤ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਪ੍ਰਤੀ ਅਸਲ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਚਿੰਤਾ ਦਿਖਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ

ਰਾਹੀਂ ਜਾਨ ਲੈਣ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। "ਦੁਰਲੱਭ ਤੋਂ ਦੁਰਲੱਭ ਮਾਮਲਿਆਂ" ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਅਤੇ "ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਨਾਂ" ਕਰਕੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਕਲਪਕ ਵਿਕਲਪ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

18. **ਰਾਜੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ** (ਸੁਪਰਾ) ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੋ ਬੇਸਹਾਰਾ ਬੱਚਿਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਇਹ ਦੁਹਰਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿ ਉਮਰ ਕੈਦ ਨਿਯਮ ਹੈ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸਿਰਫ "ਦੁਰਲੱਭ ਤੋਂ ਦੁਰਲੱਭ ਮਾਮਲਿਆਂ" ਅਤੇ "ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਨਾਂ" ਲਈ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਾਲਾਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

19. ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਪ੍ਰੋਸੀਜਰ ਕੋਡ (ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ.) ਦੀ ਧਾਰਾ 235 ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ: -

"**235. ਬਰੀ ਕਰਨ ਜਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ -** (1) ਦਲੀਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਨੁਕਤਿਆਂ (ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਵੇ) ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੱਜ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਦੇਵੇਗਾ।

(2) ਜੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੱਜ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਧਾਰਾ 360 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਸੁਣੇਗਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਵੇਗਾ।

20. ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 235(2) ਸਿਰਫ ਰਸਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸੁਣਨਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਸੰਤਾ **ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ**[4] **ਵਿੱਚ ਭਗਵਤੀ ਜੇ.** ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਾ।

“2. ..... ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਜਾਂ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਦੋਸ਼ੀ ਬਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਉੱਠਦਾ। ਪਰ ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ "ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸੁਣਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ"। ਜਦੋਂ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੁਣਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ।

3. ਧਾਰਾ 235 (2) ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਵੀਂ ਵਿਵਸਥਾ ਪੈਨੋਲੋਜੀ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਰੁਝਾਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਕੋਡ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਵਿਵਸਥਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦਲੀਲਾਂ ਖਤਮ ਹੋਣ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਕੋਈ ਵੱਖਰਾ ਪੜਾਅ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਮੱਗਰੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੀ ਪਈ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਇਸ ਧਾਰਨਾ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੀਆਂ ਪਈਆਂ ਕਿ ਆਖਰਕਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਅਸੰਤੋਸ਼ਜਨਕ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ 'ਤੇ ਹੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਸਵਾਲ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਬੰਧ 'ਚ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਜ਼ਾ ਅਪਰਾਧਿਕ ਨਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪੜਾਅ ਹੈ - ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਜਿੰਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ - ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਹਾਇਕ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਤੀਜੇ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਪਰਾਧੀ ਨੂੰ ਢੁਕਵੀਂ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣਾ

ਅਦਾਲਤ ਲਈ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

---

[4] (1976) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 190

..... ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਉਚਿਤ ਸਜ਼ਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਹਾਲਾਤ-ਵਧਣ ਜਾਂ ਵਧਣ ਵਾਲੇ, ਅਪਰਾਧੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਅਪਰਾਧਿਕ ਰਿਕਾਰਡ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਵੇ ਅਪਰਾਧੀ ਦੀ ਉਮਰ, ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧੀ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ, ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਅਪਰਾਧੀ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ, ਘਰੇਲੂ ਜੀਵਨ, ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਨੁਕੂਲਤਾ, ਅਪਰਾਧੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ, ਅਪਰਾਧੀ ਦੇ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਅਪਰਾਧੀ ਦੇ ਇਲਾਜ ਜਾਂ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ, ਸੰਭਾਵਨਾ ਕਿ ਸਜ਼ਾ ਅਪਰਾਧੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਵੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ। ਇਹ ਉਹ ਕਾਰਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਉਚਿਤ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਪੜਾਅ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸੁਣ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ।

4. ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਸਾਰੇ ਅਰਥਾਂ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਹ ਇੱਕ ਬੇਕਾਰ ਰਸਮੀ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ ਜੇ ਇਹ ਸਿਰਫ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਦਲੀਲਾਂ ਸੁਣਨ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਧਿਰਾਂ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਮੱਗਰੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ

ਅਤੇ ਜੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨਾ।

21. **ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ** (ਸੁਪਰਾ) ਵਿੱਚ ਭਗਵਤੀ, ਜੇ. ਨੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 235(2) ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਕੇਸ ਨੂੰ ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।

22. **ਦਗਦੂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ**[6] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਤਿੰਨ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਨੇ **ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ** (ਸੁਪਰਾ) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 235(2) ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਚੰਦਰਚੂੜ, ਜੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ:-

“79. ... ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ 'ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਲਈ ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਕੇ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਹੱਲ ਕਰੇ। ਇਹ ਮੌਕਾ ਅਸਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਡੇਟਾ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਜੋੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੋਸ਼ੀ ਇਸ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਹਲਫਨਾਮੇ 'ਤੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜੋ ਵੀ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਉਚਿਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਅੰਕੜੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸਮਾਂ

ਦੇਣ ਲਈ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

23. **ਮਾਛੀ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ**[5] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ:-

"38. ... (iv) ਵਿਗੜਦੇ ਅਤੇ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਬੈਲੇਂਸ ਸ਼ੀਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਕਲਪ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਗੜਨ ਅਤੇ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

---

[5] (1977) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 68

[6] (1983) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ.470

24. **ਸੰਤੋਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਸਤੀਸ਼ਭੂਸ਼ਣ ਬਰਿਆਰ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ**[7] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਨਿਰੀਖਣ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ:-

"157. ਅਨੁਪਾਤ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਜੋ ਉਹ ਅਧਾਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਸੀ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਜਾਇਜ਼ ਤਰਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਜ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਾਬਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 354(3) ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕੇਸ ਦੁਰਲੱਭ ਕੇਸ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਦੁਰਲੱਭ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

158. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਾਰਨ ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਟੈਸਟ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਕੋਡ ਦੀ ਧਾਰਾ 354(3) ਅਪਵਾਦ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਨੁਪਾਤ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਆਮ ਨਿਯਮ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਾਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਾਛੀ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ 354(3) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

159. ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਕੇਸ "ਦੁਰਲੱਭ ਤੋਂ ਦੁਰਲੱਭ" ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਵੀ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਸੂਚੀਬੱਧ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਹਾਲਾਤ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਰਾਜ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਸ਼ਰਤ ਵਜੋਂ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ ਅਨੁਪਾਤ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਜ਼ਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਸੁਧਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਮੁੜ ਵਸੇਬਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

---

[7] (2009) 6 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 498

162. ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਅਤੇ ਤਰੀਕਾ ਘਿਨਾਉਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਨੂੰ ਕਤਲ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜਾ ਅਤੇ ਘਿਨਾਉਣਾ ਕੇਸ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਅੱਗੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕੇਸ ਨੂੰ "ਦੁਰਲੱਭ ਤੋਂ ਦੁਰਲੱਭ" ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ

ਵਿੱਚ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਕਈ ਹੋਰ ਕਾਰਕਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

25. **ਅਜੈ ਪੰਡਿਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ**[8] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ:-

"47. ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਇੱਕ ਅਪਵਾਦ ਹੈ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਦੁਰਲੱਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਵਸਥਾ ਅਤੇ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਏ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਵਸਥਾ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਬੰਧਿਤ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇ ਭਾਵੇਂ ਦੋਸ਼ੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਬੰਧਤ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ 'ਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਸਹੀ ਪਰਿਪੇਖ 'ਚ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 235 (2) ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਹੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮਝਣ 'ਚ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਵੱਡੀ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

26. **ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ 9 ਕੇਸ ਵਿੱਚ** ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ:-

22. "ਦੁਰਲੱਭ ਤੋਂ ਦੁਰਲੱਭ" ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਦੋ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਦੋਵੇਂ ਪਹਿਲੂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਹੀ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਸ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ "ਦੁਰਲੱਭ ਤੋਂ ਦੁਰਲੱਭ" ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਜਦੋਂ ਵਿਕਲਪਕ ਵਿਕਲਪ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਪੂਰਵ-ਨਿਰਧਾਰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਉਪਾਅ ਵਜੋਂ ਚੁਣਿਆ

ਜਾਵੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਬਦਲਵੀਂ ਸਜ਼ਾ ਵਿਅਰਥ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਮਕਸਦ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ

23. ਉਮਰ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਡਿਗਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੋਕਥਾਮ ਮੁੜ ਵਸੇਬਾ ਅਤੇ ਬਦਲਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਲਈ ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਦ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਲੱਖਣ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। "ਦੁਰਲੱਭ ਤੋਂ ਦੁਰਲੱਭ" ਕਥਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਅਤੇ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਵਿਕਲਪਕ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇਸ ਅੰਤਰ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਸਜ਼ਾ ਵਜੋਂ ਉਮਰ ਕੈਦ ਬੇਅਰਥ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਕਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਮਰ ਕੈਦ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਅਰਥ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਉਦੋਂ ਜਦੋਂ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ "ਦੁਰਲੱਭ ਤੋਂ ਦੁਰਲੱਭ" ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਬੂਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੇ ਪੈਣਗੇ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸੁਧਾਰਅਤੇ ਮੁੜ ਵਸੇਬਾ ਯੋਜਨਾ ਲਈ ਯੋਗ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੈ।

---

[8] (2012) 8 ਐਸਸੀਸੀ 43

[9] (2013) 3 ਐਸਸੀਸੀ 294

27. **ਪੰਛੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ**[10] **ਕੇਸ ਵਿੱਚ** ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ:-

“20. ... ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕਤਲਾਂ ਵਿਚ ਬੇਰਹਿਮੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਖ਼ਾਸਕਰ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਅਤੇ ਕੋਮਲ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਵੀ। ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਤਲਾਂ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹਲਕਾ ਪੱਖ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾ ਸਕਦਾ ਪਰ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਤਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਅਜੀਬ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਖਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਤਲ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਉਸ ਦੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਇਕ ਆਧਾਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕਮਾਤਰ ਮਾਪਦੰਡ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਕੇਸ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਕੇਸ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ 'ਦੁਰਲੱਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੈ'।

28. **ਮੁਕੇਸ਼ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਰਾਜ (ਐਨ.ਸੀ.ਟੀ. ਦਿੱਲੀ) ਅਤੇ ਹੋਰ**[11] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਤਿੰਨ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਨੇ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਫੈਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਹਲਫਨਾਮਾ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣਾ ਉਚਿਤ ਸਮਝਿਆ।

29. ਹਾਰੂ **ਘੋਸ਼ ਬਨਾਮ ਡਬਲਯੂ.ਬੀ.**[12] ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਸੂਰ ਦੇ ਦੋ ਬੇਸਹਾਰਾ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕਤਲ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ: -

i. ਦੋਸ਼ੀ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਪੂਰਵ-ਵਿਚੋਲਗੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ;
ii. ਇਹ ਕੰਮ ਇਸ ਪਲ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ 'ਤੇ ਸੀ;
iii. ਦੋਸ਼ੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਥਿਆਰ ਨਾਲ ਲੈਸ ਨਹੀਂ ਸੀ;
iv. ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਿਆ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਕਿਹੜੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਘਰ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੜਕੇ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ

v. ਜਿਸ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਹ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਕਾਰਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਖੁਦ ਦੋ ਨਾਬਾਲਗ ਬੱਚੇ ਸਨ।

---

[10] (1998) 7 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 177

[11] (2017) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 717

[12] (2009) 15 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 551

30. **ਹਾਰੂ ਘੋਸ਼ (ਸੁਪਰਾ)** ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ "... ਜਿਸ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਕਾਰਕ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ।

31. **ਲਹਿਣਾ ਬਨਾਮ ਹਰਿਆਣਾ ਰਾਜ**[13] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਹਮਲਾ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਜੱਜ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਵਾਕ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਕਾਰਕ ਹੈ।

32. ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਜੁਰਮ ਦੇ ਕਾਰਨ ਤਿੰਨ ਜਾਨਾਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਕੇ ਸਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਇਹ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਬੇਰਹਿਮ ਸੀ।

33. ਬਿਨੈਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮਿਤੀ 28.2.2004 ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਿਨੈਕਾਰ ਨੇ ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਭਾਗਲਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਉੱਚ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਾਲੇ ਵਾਰਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੈੱਲ ਦੇ ਉੱਚ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਾਰਡ ਵਿੱਚ

ਇਕੱਲੇ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ੀ ਵਜੋਂ ਲਗਭਗ 15 ਸਾਲ ਦੀ ਹਿਰਾਸਤ ਅਤੇ 11 ਸਾਲ ਕੱਟੇ ਹਨ।

34. **ਸ਼ਤਰੂਘਨ ਚੌਹਾਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ**[14] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜੇਲ ਮੈਨੂਅਲ ਦੀਆਂ ਸਬੰਧਤ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜੇਲ੍ਹ ਮੈਨੂਅਲ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਰ ਵਿਕਸਤ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ:

---

[13] (2002) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 76

[14] (2014) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 1

"86. ਉਪਰੋਕਤ ਸਮੱਗਰੀ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਮੇਲਨਾਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਧਿਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪਾਗਲਪਣ/ਮਾਨਸਿਕ ਬਿਮਾਰੀ/ਸਿਜ਼ੋਫ੍ਰੇਨੀਆ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਿਤੀ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ, "ਪਾਗਲਪਣ" ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਢੁਕਵਾਂ ਅਤਿ-ਵਿਆਪਕ ਕਾਰਕ ਹੈ।

87. ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਤ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਗਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਮਰੱਥ ਡਾਕਟਰ ਦੁਆਰਾ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹੈ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਧਾਰਾ 21 ਉਸ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸਦੀਆਂ ਮਾਨਸਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸਮਰੱਥ ਅਥਾਰਟੀ ਤੋਂ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਫਾਂਸੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ

ਜਾ ਸਕਦੀ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਵੀ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੱਭਿਅਕ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਪਾਗਲ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ..... ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦੋਵਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਅਸੀਂ ਪਾਗਲਪਣ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਤਿਅੰਤ ਹਾਲਾਤ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ।

35. **ਸ਼ਤਰੂਘਨ ਚੌਹਾਨ (ਸੁਪਰਾ)** ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ **ਸੁਨੀਲ ਬੱਤਰਾ ਬਨਾਮ ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰ**[15] ਦਾ ਵੀ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ ਜੇ ਇਕੱਲੇ ਕੈਦ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸੇ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਾਮ ਦੇ ਕੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਤੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਇਕੱਲੇ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਉੱਚ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਇਕੱਲੇ ਕੈਦ ਹੋਣਾ ਵੀ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

36. ਵਕੀਲ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਹੈ। ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਕਿਸੇ ਠੋਸ ਸਮੱਗਰੀ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਿਰਫ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੀ ਦਲੀਲ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਆੜ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

37. ਬਿਰਜੂ ਬਨਾਮ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ 16 ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੀ "ਵਿਗੜਦੇ ਹਾਲਾਤ" ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

[15] (1978) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 494
[16] (2014) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 421

38. ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜ਼ਾਬਤਾ (ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ.) ਦੀ ਧਾਰਾ 235(2) ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਹਾਲਾਤ ਦਿਖਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ।

39. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਪੜਾਅ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਪੜਾਵਾਂ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੀ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੂੰ ਸੇਧ ਦੇਣ ਅਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਲਈ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੁਣਵਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਸੇਵਕ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਣ ਦਾ ਲਾਭ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

40. ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਮਾਜ ਸੇਵਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਕਾਫੀ ਸੀ। ਬਿਨੈਕਾਰ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲ ਨੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਮੌਤ ਦੀ ਥਾਂ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮੰਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਸਿਰਫ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਫਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

41. ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ 235(2) ਤਹਿਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ

ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾ ਕੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕੇ। ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਬੰਧਿਤ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਨਾ ਹੀ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਹਲਫਨਾਮਾ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੁਣਵਾਈ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

42. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ **ਡੱਗੂ (ਸੁਪਰਾ)** ਅਤੇ **ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ (ਸੁਪਰਾ)** ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 235(2) ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਅਸਲ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਸਾਰਥਕ ਸੁਣਵਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਮਰ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

43. ਰਿਕਾਰਡ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਿਤੀ 29.5.2007 ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਸੁਣਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਮਿਤੀ 31.5.2007 ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸੇ ਦਿਨ ਯਾਨੀ ਮਿਤੀ 29.5.2007 ਨੂੰ ਹੀ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਹਿਰਾਸਤ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ। ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ: -

26. ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਮੁਹੰਮਦ ਮੰਨਾਨ @ ਅਬਦੁਲ ਮੰਨਾਨ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਹਿਰਾਸਤ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

27. ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਉਣ ਦੇ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਪੀ.ਪੀ. ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ।

28. ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਦੁਹਰਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਝੂਠਾ ਫਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

29. ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਪੀ.ਪੀ. ਨੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਸਾਰੇ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕਾਂ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਾਬਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਲਪਨਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਪੂਰੇ ਸਮਾਜ ਵਿਰੁੱਧ ਵਹਿਸ਼ੀ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਜੁਰਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਇਕ ਹੋਰ S.T. No. 172/93 ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਮਿਤੀ 18.9.1993 ਨੂੰ ਦਰਭੰਗਾ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਆੜ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਵਿਦਵਾਨ ਪੀ.ਪੀ. ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

30. ਸਬੰਧਤ ਪੱਖਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਮੈਂ ਪਾਇਆ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਨਾ ਸਿਰਫ ਘਿਨਾਉਣਾ ਅਤੇ ਬਰਬਰ ਹੈ ਬਲਕਿ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧ ਹੈ। ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਇਕ ਨਾਬਾਲਗ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਅਤੇ ਬੇਰਹਿਮੀ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

31. ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਕੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਮਕਸਦ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਮੁਹੰਮਦ ਮੰਨਨ @ ਅਬਦੁਲ ਮੰਨਾਨ ਨੂੰ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 366 A ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਲਈ 10 ਸਾਲ, ਧਾਰਾ 376 ਆਈ.ਪੀ. ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਲਈ R.I. ਅਤੇ ਧਾਰਾ 201 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਲਈ ਆਰਆਈ ਨੂੰ ਸੱਤ ਸਾਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 302 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੇ ਦੋਸ਼ ਲਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ। ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਧਾਰਾ 302

ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਲਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੱਕ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਚੱਲਣਗੀਆਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਤੱਕ ਗਲੇ ਨਾਲ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

32. ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਇਸ ਕੇਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਮਾਣਯੋਗ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਪਟਨਾ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜਾਵੇ।

44. ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਸਿਰਫ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਝੂਠਾ ਫਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਰ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਮੰਗਿਆ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦਾ ਸਵਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੀ ਦਲੀਲ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦੋਸ਼ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਸਨ।

45. ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਾਇਆ ਕਿ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜੁਰਮ ਬੇਰਹਿਮੀ ਵਾਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧ ਸੀ ਕਲਪਨਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸੀ। ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

46. ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੀ ਇਸ ਦਲੀਲ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਭਾਵ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੈਸ਼ਨ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ST No.172/93 ਜਿਸ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਮਿਤੀ 18.9.1993 ਨੂੰ ਦਰਭੰਗਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ "ਦੋਸ਼ੀ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ ਬਰੀ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਿਹਾ"।

47. ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦਰਭੰਗਾ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਮਿਤੀ 18.9.1993 ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਮਿਤੀ 18.9.1993 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਬਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਵਿਦਵਾਨ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੀ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਦਲੀਲ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

48. ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਭਾਵ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਘਿਨਾਉਣਾ ਅਤੇ ਵਹਿਸ਼ੀਆ ਬਲਕਿ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧ ਪਾਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਾਬਾਲਗ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਿਆਨਕ ਅਤੇ ਸੋਚ-ਸਮਝ ਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਅਤੇ ਬੇਰਹਿਮ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

49. ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ 8 ਸਾਲ ਦੀ ਬੱਚੀ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ ਜ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਝਟਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੇਰਹਿਮੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਖੋਜ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕਤਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਸੀ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਕੋਲ ਕੋਈ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਬਚਨ ਸਿੰਘ (ਸੁਪਰਾ) ਵਿੱਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਪਰਾਧ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਦੁਰਲੱਭ ਅਪਰਾਧ ਹੈ ।

50. ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਤਰਕ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ: -

“26. ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਪਾਇਆ ਕਿ ਦੋਸ਼ ਨਾ ਸਿਰਫ ਘਿਨਾਉਣਾ ਅਤੇ ਬਰਬਰ ਹੈ ਬਲਕਿ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧ ਹੈ। ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ

ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਨ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਖਰਾਬ ਹਨ।

27. ਮੈਂ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਰੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਦਲੀਲਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਲਗਭਗ 42-43 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਇੱਕ ਪਰਿਪੱਕ ਆਦਮੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਲਗਭਗ 7 ਸਾਲ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ ਦਾ ਘਿਨਾਉਣਾ ਅਤੇ ਵਹਿਸ਼ੀ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਪਤਲੀ ਅਤੇ 4' ਕੱਦ ਦੀ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਬੱਚਾ ਆਮ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕਾਮਨਾ ਜਗਾਉਣ ਦੇ ਅਯੋਗ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਗਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਦੁਸ਼ਟ ਮੱਧ ਉਮਰ ਦੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਬੇਵੱਸ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਬੱਚਾ ਇੱਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਭਰੋਸਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਡਾਕਟਰੀ ਸਬੂਤ ਬਲਾਤਕਾਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਬੱਚੇ ਦੇ ਚਿਹਰੇ, ਨਹੁੰਆਂ ਅਤੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਸੱਟਾਂ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਬੇਰਹਿਮ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਭ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਕੱਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਲੁਕਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਬਾਲ ਲੜਕੀ ਵਿਰੁੱਧ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਹੈ। ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥ, ਪੀੜਤ ਦੀ ਉਮਰ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਪਰਾਧ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੇਸ ਨੂੰ 'ਦੁਰਲੱਭ ਤੋਂ ਦੁਰਲੱਭ ਮਾਮਲਿਆਂ' ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਇਨਾਮ ਉਚਿਤ ਅਤੇ ਢੁਕਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਮੌਤ ਦੀ ਸਖਤ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਅਪੀਲ ਖਾਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

51. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਪੀੜਤ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਦੁਰਲੱਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ। ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਅਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਦੱਸਕੇ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

52. ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਸਹੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਇਹ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਕਿ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਕੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦਾ ਅਪਰਾਧਿਕ ਇਤਿਹਾਸ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

53. ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਕੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ "ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ" ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਸੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਜੁਰਮ ਦੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਅਤੇ ਘਿਨਾਉਣੀ ਅਤੇ ਪੀੜਤ ਦੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਰਾਏ ਬਣਾਈ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਸਮਾਜ ਲਈ ਖਤਰਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਵੀ ਰਹੇਗਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਿਆ।

54. ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਅਤੇ ਪੀੜਤ ਦੀ ਉਮਰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ

ਰਾਏ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਸਮਾਜ ਲਈ ਖਤਰਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਗਲਤ ਜਾਂਚ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਸਥਿਤੀਗਤ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

55. ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਡਾ. ਪੀ.ਕੇ. ਦਾਸ (ਚੌਥੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹ) ਨੇ ਪੀੜਤ ਦੇ ਯੋਨੀ ਦੇ ਸਵੈਬ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਸਨ ਜਿਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ 'ਤੇ "ਕੁਝ ਬਰਕਰਾਰ ਸ਼ੁਕਰਾਣੂ" ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤੇ ਪਰ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ DNA ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਲਈ ਉਲਟ ਨਤੀਜੇ ਕੱਢੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਪਰੋਕਤ ਦਲੀਲ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਵਕੀਲ ਨੇ **ਕਾਲੂ ਖਾਨ ਬਨਾਮ ਰਾਜਸਥਾਨ ਰਾਜ**[17] **ਅਤੇ ਸੰਤੋਸ਼ ਕੁਮਾਰ** (ਸੁਪਰਾ) 'ਤੇ ਨਿਰਭਰਤਾ ਰੱਖੀ।

---

[17] (2015) 16 ਐਸਸੀਸੀ 492

56. DNA ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸਬੂਤ ਪਾਏ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਸਹੀ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਸਜ਼ਾ ਲਈ ਢੁਕਵਾਂ ਕਾਰਕ ਹੈ।

57. **ਰਮੇਸ਼ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਰਾਜਸਥਾਨ ਰਾਜ**[18] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ:

"68. ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ **ਸੰਤੋਸ਼ ਕੁਮਾਰ** ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਬਾਰੇ ਪੂਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੈਰਾ 56 ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ: (ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. ਪੰਨਾ 527)

‘56. ... ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਸਾਰੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਗਰਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਪਰਾਧ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੁਝ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਉਣ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਪੜਾਅ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਮਕਸਦ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਕਸੂਰਵਾਰਤਾ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪਹਿਲੂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ। ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵੀ ਇੱਕ ਢੁਕਵਾਂ ਕਾਰਕ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਸਥਿਤੀਗਤ ਸਬੂਤਾਂ ਜਾਂ ਬਾਲ ਗਵਾਹ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰਤਾ ਦੀ ਹੱਦ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧੀ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਘਾਟ ਹੈ। ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਲਾਅ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ 48ਵੀਂ ਰਿਪੋਰਟ 'ਚ ਵੀ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

58. **ਰਾਮ ਦੇਵ ਪ੍ਰਸਾਦ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ**[19] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸੰਤੋਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਸਤੀਸ਼ਭੂਸ਼ਣ ਬਰਿਆਰ (ਸੁਪਰਾ) ਅਤੇ **ਰਮੇਸ਼ ਅਤੇ ਹੋਰ** (ਸੁਪਰਾ) ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵੀ ਇੱਕ ਢੁਕਵਾਂ ਕਾਰਕ ਸੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੀ ਬੱਚੀ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨਾ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ।

59. ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸਥਿਤੀਗਤ ਸਬੂਤਾਂ ਅਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਥਿਤ ਗੈਰ-ਨਿਆਂਇਕ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕੁਝ ਬਰਾਮਦਗੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੋਈ ਫੋਰੈਂਸਿਕ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣਾ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੋਵੇਗਾ।

[18] (2011) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 685
[19] (2013) 7 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 725

60. **ਸੁਸ਼ੀਲ ਸ਼ਰਮਾ ਬਨਾਮ ਰਾਜ (ਐਨਸੀਟੀ ਦਿੱਲੀ)**[20] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕੇਸ ਦੇ ਅਜੀਬ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਬੂਤ ਸਥਿਤੀਗਤ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕਾਰਕ ਸਨ ਜੋ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਸਨ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ:

"101. ਅਸੀਂ ਉਪਰੋਕਤ ਫੈਸਲਿਆਂ ਤੋਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਤਲ ਦੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਜਾਂ ਮਾਰੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜਾਂ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲਾਸ਼ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਅਜੀਬ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਮੈਟ੍ਰਿਕਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜੋ ਸਥਿਤੀਗਤ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਸਿਰਫ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

61. **ਕਾਲੂ ਖਾਨ (ਸੁਪਰਾ)** ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਵਾਮੀ ਸ਼ਰਦਾਨੰਦ **(2)** @ ਮੁਰਲੀ ਮਨੋਹਰ ਮਿਸ਼ਰਾ **ਬਨਾਮ** ਕਰਨਾਟਕ ਰਾਜ[21] ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਸੰਤੁਲਨ ਨੇ "ਦੋਸ਼ੀ ਗਣਨਾ" ਵਿੱਚ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਕਲਪ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

62. **ਸੰਤੋਸ਼ ਕੁਮਾਰ** (ਸੁਪਰਾ) ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਥਿਤੀਗਤ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ

ਮਨਾਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸਬੂਤ ਇੱਕ ਅਸਾਧਾਰਣ ਕੇਸ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ:

"167. ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੇਸ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਉਸ ਕਾਰਕ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਮੰਨਾਂਗੇ ਕਿ ਸਵਾਮੀ ਸ਼ਰਦਾਨੰਦ (20) ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕੋਈ ਪੱਕਾ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਸਥਿਤੀਗਤ ਸਬੂਤਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਸਵਾਲ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕਿਸੇ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਕੁਝ ਅਨੁਮਾਨ, ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦੇਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕਲਪਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਸ ਕੇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਘਟਨਾ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਦੀ ਕੋਈ ਭੂਮਿਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਹਾਲਾਤੀ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ ਸਥਿਤੀਗਤ ਸਬੂਤ ਅਜਿਹੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇੱਕ ਅਸਾਧਾਰਣ ਕੇਸ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

---

[20] (2014) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 317

[21] (2008) 13 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 767

63. **ਸੇਬਾਸਟੀਅਨ @ ਚੇਵਿਥੀਅਨ ਬਨਾਮ ਕੇਰਲ ਰਾਜ**[22] **ਕੇਸ ਵਿੱਚ** ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ:

"18. ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਬਦਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸਵਾਮੀ ਸ਼ਰਦਾਨਾਦਾ (2) ਬਨਾਮ ਕਰਨਾਟਕ ਰਾਜ [(2008) 13 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 767] ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਆਰਡਰਡ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਉਸਦਾ ਬਣੇ ਰਹਿਣਾ ਬੇਲੋੜਾ ਹੈ।

64. ਵਕੀਲ ਨੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲ ਦੀ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਾਰੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਨਿਭਾਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੁਧਾਰ ਬਾਰੇ ਸਬੂਤ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ **ਰਾਜੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ** (ਸੁਪਰਾ), **ਸੰਤੋਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਸਤੀਸ਼ਭੂਸ਼ਣ ਬਰਿਆਰ** (ਸੁਪਰਾ) ਅਤੇ **ਲਹਿਣਾ** (ਸੁਪਰਾ) 'ਤੇ ਨਿਰਭਰਤਾ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ।

65. ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਸਾਰੇ ਪੜਾਵਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਹੀਣ ਸੀ। ਮਿਤੀ 21.2.2004 ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਮਿਤੀ 6.6.2005 ਨੂੰ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਏ ਜਾਣ ਦੌਰਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗਿਆ।

66. ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਨਾ ਸਿਰਫ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਬਲਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੀ ਬੇਅਸਰ ਸੀ। ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਅਪ੍ਰਭਾਵੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦਾ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ **ਰਾਮ ਦੇਵ ਪ੍ਰਸਾਦ** (ਸੁਪਰਾ) ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਸਮਰਥਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

67. ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੁਕਮਾਂ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨਾਬਾਲਗ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਬਦਲਣ

'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਉਹ ਆਦੇਸ਼ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖੇ ਜਾ ਸਕੇ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮਾਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੁਣਾਈ ਜਾਂਦੀ।

68. **ਮੁਕੇਸ਼ ਅਤੇ ਅਨਹੋਰ** (ਸੁਪਰਾ) 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਿਆਂ ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਖਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਹਲਫਨਾਮੇ ਜਾਂ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਇੰਟਰਵਿਊ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਾਰਕਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ: -

---

[22] (2010) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 58

(i) ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗਰੀਬੀ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਈ ਹੈ।

(ii) ਉਸ ਦੀ ਕਦੇ ਵੀ ਰਸਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(iii) ਉਸਨੇ 15 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਇੱਕ ਟਰੋਕ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀ ਬਾਕੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਅਸਮਰੱਥ ਸਨ।

(iv) ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦਾ ਵਿਆਹ 22 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪੰਜ ਨਿਰਭਰ ਬੱਚੇ ਹਨ ।

(v) ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕੀਤਾ।

(vi) ਪਰਿਵਾਰ ਬਹੁਤ ਗਰੀਬੀ ਵਿੱਚ ਹੈ।

69. ਵਕੀਲ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਅਸਲੀਅਤ ਦੀ ਸਮਝ ਗੁਆ ਬੈਠਾ ਅਤੇ ਕਾਲਪਨਿਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਜਿਨ ਦੱਸਿਆ। ਉਸਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਸ ਕੋਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ 'ਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਗੁਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਵਕੀਲ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਮਨ ਦੀ ਅਸਥਿਰਤਾ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਸੀ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ: -

(i) ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੌਰਾਨ ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਕਈ ਘਾਤਕ ਸੱਟਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਸਨ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਲਗਾਤਾਰ ਸਿਰ ਦਰਦ, ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਦੀ ਕਮੀ ਅਤੇ ਉਲਝਣ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੈ।

(ii) ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਸਾਲ 1990 ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਦਰਭੰਗਾ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਡੇਢ ਸਾਲ ਲਈ ਮੇਨਿੰਗਲ ਟੀਬੀ ਜਾਂ ਦਿਮਾਗੀ ਟੀਬੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

(iii) ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਸਥਿਰਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਇਲਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।

70. ਸਲਾਹਕਾਰ ਮਨੋਚਿਕਿਤਸਕ ਡਾ. ਕੌਸਤੁਭ ਜੋਗ ਦੀਆਂ ਟ੍ਰਾਂਸਕ੍ਰਿਪਟਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਿਤੀ 29.10.2008 ਨੂੰ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ "ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਜੈਵਿਕ (ਨਿਊਰੋਲੋਜੀਕਲ) ਅਤੇ/ਜਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਹਤ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ

ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ" ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਸਪੈਕਟ੍ਰਮ ਅਤੇ ਜੈਵਿਕ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਬਾਰੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਬਦਲਿਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਕੌਸਤੁਭ ਜੋਆਗ, ਐਮ.ਡੀ. ਦੀ ਰਾਏ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਡਾ. ਜੋਆਗ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਮੈਡੀਕਲ ਕੌਂਸਲ ਨਾਲ ਰਜਿਸਟਰਡ ਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਮਨੋਚਿਕਿਤਸਕ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

71. ਵਕੀਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਬਿਨੈਕਾਰ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਹਲਫਨਾਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੋਰ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ' ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

72. ਲਗਭਗ ਅੱਠ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿਤੀ 24.08.2011 ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੱਕ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਮੀਖਿਆ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਅਤੇ ਓਪਨ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਅਰਜ਼ੀ ਵੀ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲੰਬਿਤ ਹੈ। ਹਲਫਨਾਮਾ ਮੰਗਣ ਨਾਲ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਇੰਨੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਕੱਲੇ ਕੈਦ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਹੈ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਮਨੋਚਿਕਿਤਸਕ ਡਾ. ਜੋਗ ਦੀ ਰਾਏ ਦਾ ਨਿਆਂਇਕ ਨੋਟਿਸ ਵੀ ਲੈ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

73. **ਲਹਿਣਾ** (ਸੁਪਰਾ) **ਸ਼ਤਰੂਘਨ ਚੌਹਾਨ** (ਸੁਪਰਾ) ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਾਨਸਿਕ ਬਿਮਾਰੀ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦੇ ਅਤਿਅੰਤ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਨਵਨੀਤ ਕੌਰ ਬਨਾਮ ਰਾਜ (ਐਨਸੀਟੀ ਆਫ਼ ਦਿੱਲੀ) ਅਤੇ ਹੋਰ 23 ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਹੈ।

74. ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਫੈਸਲਿਆਂ ਤੋਂ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸਿਵਾਏ ਦੁਰਲੱਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜ਼ਾਬਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 354(3) ਵਿੱਚ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਕੇਸ ਦੁਰਲੱਭ ਤੋਂ ਦੁਰਲੱਭ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਬੇਰਹਿਮੀ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਭਿਆਨਕ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਘਿਨਾਉਣੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਇਕਮਾਤਰ ਮਾਪਦੰਡ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਜੁਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਅਪਰਾਧਿਕ ਉਸਦੇ ਮਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਉਸਦੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਆਦਿ ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਹੈ।ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਇਕ ਅਪਵਾਦ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਮਰ ਕੈਦ ਨਿਯਮ ਹੈ।

---

[23] (2014) 7 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 264

75. ਇਸ ਲਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ ਸਜ਼ਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਸਮਾਜ ਲਈ ਖਤਰਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ, ਸਾਰਥਕ, ਅਸਲ ਮੌਕਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਜਾਂ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਕੇ।

76. ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਪੜਾਅ ਸਮੇਤ ਹਰ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਦੋਸ਼ੀ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਦਾਲਤ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਅਤੇ ਪਾਬੰਦ ਹੋਵੇਗੀ। ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਵਿਗੜਦੀ ਅਤੇ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

77. ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਮੱਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਕੋਈ ਹਲਫਨਾਮਾ ਨਹੀਂ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਵਾਲ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਾਲਾਤ ਸਨ ਜਿਸ ਨੂੰਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਅਪੀਲ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ।

78. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਧਾਰਾ 235(2) ਤਹਿਤ ਸੁਣਵਾਈ ਮਿਤੀ 31.5.2007 ਨੂੰ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਭਾਵ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਮਿਤੀ 29.5.2007 ਨੂੰ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਹਿਰਾਸਤ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੁਣਵਾਈ ਮਿਤੀ 29.5.2007 ਤੱਕ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

79. ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸੇ ਦਿਨ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 235(2) ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਸਾਰਥਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

80. ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 235(2) ਅਧੀਨ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨੋਟਿਸ 'ਤੇ ਜੋ ਕਿ ਕੋਈ ਨੋਟਿਸ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੁਣਵਾਈ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਾ 235(2) ਤਹਿਤ ਸੁਣਵਾਈ ਸਿਰਫ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੀਮਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਜੁਰਮ ਦੀ ਘਿਨਾਉਣੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਜਿਸ ਲਈ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

81. ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅੱਠ ਸਾਲ ਦੀ ਮਾਸੂਮ ਲੜਕੀ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਲਾਲਸਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਈ। ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੀੜਤ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਲਈ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਪੂਰਵ-ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਨੇ ਪੀੜਤ ਦਾ ਕਤਲ ਕਿਹੜੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਇਸ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਸਥਿਤੀਗਤ ਸਬੂਤਾਂ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਗੈਰ-ਨਿਆਂਇਕ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਅਪਰਾਧ ਘਿਨਾਉਣਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸ਼ੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ "ਦੁਰਲੱਭ ਤੋਂ ਦੁਰਲੱਭ" ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

82. ਕੋਈ ਸਮੱਗਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਠੋਸ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਅਯੋਗ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਮਾਜ ਲਈ ਖਤਰਾ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਜ਼ਾ ਜੋ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ।

83. ਸਿਰਫ ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਉੱਚ ਅਪੀਲ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ

ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਅੰਦੋਲਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਰਚਨਾਤਮਕ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਮੌਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ।

84. ਅਦਾਲਤ ਲਈ ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਢੁਕਵਾਂ ਮੌਕਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਜਾਂ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਕੇ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਹੱਲ ਕਰੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ **ਡਗਦੂ (ਸੁਪਰਾ)** ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲੰਬਿਤ ਰਹਿਣ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਸਬੰਧਿਤ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਰਸਤੇ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਹੈ।

85. ਇਹ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਕਿ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹਾਲਾਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਇਕੱਲਤਾ, ਨਾਕਾਫੀ ਸਿਹਤ ਦੇਖਭਾਲ, ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਆਦਿ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੈਦੀ ਅਕਸਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਨਸਿਕ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕੈਦ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਇਕੱਲੇ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਕੱਲੇ ਕੈਦ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ **ਸ਼ਤਰੂਘਨ ਚੌਹਾਨ** (ਸੁਪਰਾ) ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ "ਪਾਗਲਪਣ" ਨੂੰ ਇੱਕ ਢੁਕਵਾਂ ਕਾਰਕ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਧਾਰਾ 21 ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਅਥਾਰਟੀ ਤੋਂ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਫਾਂਸੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦੋਵਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਮਾਨਸਿਕ ਬਿਮਾਰੀ ਇੱਕ ਢੁਕਵਾਂ ਕਾਰਕ ਹੈ ਜੋ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ।

86. ਇੱਥੇ ਇਹ ਵੀ ਨੋਟ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਸਬੰਧਤ ਜੇਲ੍ਹ ਨਿਯਮ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਨਸਿਕ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਫਾਂਸੀ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਤੱਕ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਠ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਹਤ ਇੱਕ ਚੁਕਵਾਂ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕਾਰਕ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਹੁਣ ਡਾਕਟਰੀ ਰਾਏ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮੱਗਰੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉੱਪਰ ਵਿਚਾਰੇ ਗਏ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

87. **ਸਵਾਮੀ ਸ਼ਰਦਾਨੰਦ** (ਸੁਪਰਾ) ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ:

92. ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਵੱਖਰੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਦੇ ਦੋ ਪਹਿਲੂ ਹਨ। ਕੋਈ ਸਜ਼ਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਤੇ ਬੇਲੋੜੀ ਸਖਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਾਕਾਫੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੇਖ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ ਦੁਰਲੱਭ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਝਿਜਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ 14 ਸਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਦੀ ਹੈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੁਕੂਲ ਅਤੇ ਨਾਕਾਫੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਫਿਰ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਜੇ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਵਿਕਲਪ ਸਿਰਫ ਦੋ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ ਇਕ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸਾਰੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ 14 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਮੌਤ ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਲਾਲਚ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦੀ

ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕੋਰਸ ਸੱਚਮੁੱਚ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਿਆਂਪੂਰਨ, ਵਾਜਬ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਰਸਤਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਵਿਕਲਪਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਦਾਲਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਭਾਵ 14 ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅੰਤਰ। ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਵਿਸਥਾਰਿਤ ਵਿਕਲਪ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ 14 ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗੀ।

ਬਿਹਾਰ ਜੇਲ੍ਹ ਮੈਨੂਅਲ 2012, ਨਿਯਮ 642
24

88. **ਮੁਲਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਵਿੱਚ**[25] ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕੈਦ ਦੀ ਮਿਆਦ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ ਅਦਾਲਤ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੱਚ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਥਾਂ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕੈਦ ਦੀ ਮਿਆਦ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋਵੇਗਾ।

89. ਭਾਵੇਂ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਪੂਰੀ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਘੱਟੋ ਘੱਟ 14 ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਰਾਹਤ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਘਿਨਾਉਣੀ, ਬਗਾਵਤਕਾਰੀ, ਘਿਨਾਉਣੀ ਅਤੇ ਘਿਨਾਉਣੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਮੌਤ ਤੱਕ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਕੱਟਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਛੋਟ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

90. ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਉਸਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਮੌਤ ਤੱਕ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਹਤ ਜਾਂ ਮੁਆਫੀ ਦੇ।

91. ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਦੇਵਿਕਾ ਗੁਜਰਾਲ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ।

---

[25] (2010) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 508

ਡਿਸਕਲੇਮਰ: - ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਨ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

Prabhat Kiran, Advocate
D/923/2000
Bar Council of Delhi